

Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
NILS WAHL
14 päivänä huhtikuuta 2016¹

Asia C-168/15

Milena Tomášová
vastaan
Ministerstvo spravodlivosti SR,
Pohotovosť s. r. o.

(Ennakkoratkaisupyyntö – Okresný súd Prešov (Prešovin alioikeus, Slovakia))

Ennakkoratkaisupyyntö — Kuluttajansuoja — Kuluttajasopimusten kohtuuttomat ehdot — Direktiivi 93/13/ETY — Kulutusluottosopimus — Välitystuomion pakkotäytäntöönpano — Täytäntöönpanotuomioistuimien ei ole tutkinut sopimusehtojen kohtuuttomuutta — Jäsenvaltion vastuu kansallisen tuomioistuimen syyksi luettavasta unionin oikeuden rikkomisesta yksityisille aiheutuneista vahingoista — Vastuun syntymisen edellytykset — Unionin oikeuden riittävän ilmeisen rikkomisen olemassaolo

I Johdanto pääasian merkitykseen, pääasian tosiseikat ja ennakkoratkaisukysymykset

1. Se, että unionin oikeudessa on vahvistettu, että kansallinen tuomioistuin on direktiivin 93/13/ETY² nojalla velvollinen ottamaan viran puolesta huomioon, että kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisessä sopimuksessa on kohtuuton ehto, kun sillä on käytössään tähän tarvittavat oikeudelliset seikat ja tosiseikat, on merkittävä edistysaskel kuluttajansuojassa.
2. Tässä asiassa unionin tuomioistuinta pyydetään ratkaisemaan, edellyttääkö direktiivin 93/13 tehokkuus välttämättä, että jäsenvaltio on lisäksi sopimussuhteen ulkopuolisessa vastuussa sen johdosta, ettei kansallinen tuomioistuin ole pakkotäytäntöönpanomenettelyn erityisessä asiayhteydessä tutkinut viran puolesta, onko kulutusluottosopimuksessa kohtuuton ehto. Kysymys on yleisemmällä tasolla siitä, voiko kyseiselle jäsenvaltiolle syntyä korvausvastuu sen johdosta, etteivät kansalliset tuomioistuimet täytä velvollisuuttaan tutkia viran puolesta, onko elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisessä sopimuksessa kohtuuton ehto, ja millä edellytyksillä vastuu voi syntyä.
3. Asian taustalla on riita-asia, jossa asianosaisina ovat yhtäältä Milena Tomášová ja toisaalta Ministerstvo spravodlivosti SR (Slovakian tasavallan oikeusministeriö, jäljempänä oikeusministeriö) ja Pohotovosť s. r. o. (jäljempänä Pohotovosť) ja joka koskee sellaisen välitystuomion täytäntöönpanoa, jossa Tomášová määrättiin maksamaan kulutusluottosopimukseen liittyviä rahamääriä.
4. Ennakkoratkaisupyyntöstä ilmenee, että Tomášová on eläkeläinen, jonka ainoa tulo on 347 euron suuruinen eläke. Hän teki vuonna 2007 kulutusluottosopimuksen Pohotovostin kanssa ja otti tältä 232 euron lainan.

1 — Alkuperäinen kieli: ranska.

2 — Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annettu neuvoston direktiivi (EYVL L 95, s. 29).

5. Sopimus oli ennakolta muotoiltu vakiosopimus, joka sisälsi välityslausekkeen, jonka mukaan sopimuspuolet olivat velvollisia hyväksymään, että sopimuksesta johtuvat riidat ratkaistaan välimiesoikeudessa, jonka istuntopaikka oli yli 400 kilometrin päässä Tomášován kotipaikasta. Lisäksi sopimuksen mukaan viivästyskorko oli 91,25 prosenttia vuodessa. Sopimuksessa ei myöskään mainittu todellista vuosikorkoa.

6. Koska Tomášová myöhästyi luoton takaisinmaksussa eikä pystynyt maksamaan edellä mainittua viivästyskorkoa, hän otti Pohotovostilta toisen, 232,36 euron suuruisen lainan.

7. Stály rozhodcovský súdin (pysyvä välimiesoikeus) 9.4. ja 15.5.2008 tekemillä päätöksillä Tomášová veloitettiin maksamaan Pohotovostille useita summia maksamattomina luottoina, viivästyskorkoina ja oikeudenkäyntikuluina.

8. Kun päätökset olivat tulleet lainvoimaisiksi ja täytäntöönpanokelpoisiksi, Pohotovost teki 13.10. ja 27.10.2008 täytäntöönpanohakemukset Okresný súd Prešoville (Prešovin alioikeus, Slovakia), joka hyväksyi ne 15.12. ja 16.12.2008 päivätyillä päätöksillään.

9. Ennakkoratkaisua pyytävän tuomioistuimen mukaan kyseiset täytäntöönpanomenettelyt olivat edelleen vireillä, kun tämä ennakkoratkaisupyyntö tehtiin.

10. Tomášová nosti 9.7.2010 Slovakian tasavallan oikeusministeriötä vastaan kanteen, jossa hän vaati 2 000 euron suuruista korvausta vahingosta, joka hänen mukaansa aiheutuu siitä, että Okresný súd Prešov (Prešovin alioikeus) on rikkonut unionin oikeutta, koska se on edellä mainituissa menettelyissä hyväksynyt täytäntöönpanohakemukset, jotka perustuivat kohtuuttomaan välityslausekkeeseen ja jotka koskivat saatavien perintää kohtuuttoman ehdon perusteella.

11. Okresný súd Prešov (Prešovin alioikeus, Slovakia) hylkäsi 22.10.2010 antamallaan tuomiolla Tomášován kanteen perusteettomana, sillä kanne oli nostettu ennaikaisesti, koska Tomášová ei ollut käyttänyt kaikkia käytössään olevia oikeussuojakeinoja, koska täytäntöönpanomenettelyjä ei ollut vielä saatettu päätökseen lopullisesti ja koska vahinkoa ei siten ollut vielä voinut syntyä.

12. Tomášová valitti tästä tuomiosta.

13. Krajský súd v Prešove (Prešovin alueellinen tuomioistuin, Slovakia) kumosi 31.1.2012 tekemällään päätöksellä edellä mainitun tuomion ja palautti asian Okresný súd Prešoviin (Prešovin alueellinen alioikeus, Slovakia). Se katsoi, ettei Okresný súd Prešovin argumentaatio, jolla tämä perusteli Tomášován vahingonkorvausvaatimuksen hylkäämistä, ollut vakuuttava.

14. Okresný súd Prešov (Prešovin alioikeus, Slovakia) päätti näin ollen lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

- ”1) Onko kyse unionin oikeuden ilmeisestä rikkomisesta, kun välitystuomioon perustuvassa täytäntöönpanomenettelyssä peritään Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön vastaisesti kohtuuttomaan sopimusehtoon perustuvaa saatavaa?
- 2) Voiko jäsenvaltion vastuu [unionin] oikeuden rikkomisesta syntyä, ennen kuin menettelyn osapuoli on käyttänyt kaikki oikeussuojakeinot, jotka jäsenvaltion oikeusjärjestyksessä annetaan hänen käyttöönsä täytäntöönpanomenettelyssä? Kun otetaan huomioon tämän asian tosiseikat, voiko jäsenvaltion vastuu tässä tapauksessa syntyä, ennen kuin täytäntöönpanomenettely on saatettu loppuun ja ennen kuin kantaja on käyttänyt kaikki mahdollisuudet vaatia perusteettoman edun palautusta?

- 3) Jos vastaus on myöntävä, rikotaanko kantajan kuvailemalla elimen toiminnalla [unionin] oikeutta riittävän selvästi ja ilmeisesti, kun otetaan huomioon asian tosiseikat, erityisesti kantajan täydellinen passiivisuus ja se, ettei kantaja ole käyttänyt loppuun kaikkia oikeussuojakeinoja, joita jäsenvaltion oikeudessa annetaan hänen käyttöönsä?
- 4) Jos käsiteltävässä asiassa on kyse [unionin] oikeuden riittävän ilmeisestä rikkomisesta, vastaako kantajan vaatima summa vahinkoa, josta jäsenvaltio on vastuussa? Voidaanko tällä tavoin ymmärretty vahinko samaistaa perittävään saatavaan eli perusteettomaan etuun?
- 5) Onko perusteettoman edun palautusvaatimus oikeussuojakeinona etusijalla vahingonkorvaukseen nähden?”

15. Kirjallisia huomautuksia ovat esittäneet Slovakian ja Tšekin hallitukset ja Euroopan komissio.

16. Unionin tuomioistuin pyysi ennakkoratkaisua pyytäneeltä tuomioistuimelta 18.12.2015 selvennyksiä unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 101 artiklan nojalla. Selvennyspyynnössä ennakkoratkaisua pyytänyttä tuomioistuinta pyydettiin täsmentämään, käsitteleekö se – ja millä edellytyksillä – pääasian oikeudenkäynnin kohteena olevaa täytäntöönpanomenettelyä ylimpänä oikeusasteena. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin vastasi tähän pyyntöön unionin tuomioistuimeen 16.2.2016 saapuneella kirjeellä.

II Asian tarkastelu

17. Tässä asiassa on kysymys siitä, millä edellytyksillä jäsenvaltio voi joutua vastuuseen sellaisten vahinkojen korvaamisesta, joita yksityisille on aiheutunut kansallisen tuomioistuimen syyksi luettavasta unionin oikeuden rikkomisesta. Esitetyt kysymykset liittyvät erityiseen asiayhteyteen, jossa on kysymys sellaisen välitystuomion pakkotäytäntöönpanosta, jonka taustalla on kulutusluottosopimus, jonka väitetään sisältävän direktiivissä 93/13 tarkoitettuja kohtuuttomia ehtoja.

18. Ensimmäisellä, toisella ja kolmannella kysymyksellään, jotka on mielestäni tutkittava yhdessä, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kysyy varsinaisesti, onko – ja millä edellytyksillä – unionin oikeuden rikkominen, joka johtuu tuomioistuimen päätöksestä, joka on annettu välitystuomioon perustuvassa pakkotäytäntöönpanomenettelyssä ja jossa on hyväksytty saatavan perintää koskeva vaatimus kohtuuttomana pidettävän ehdon perusteella, sellainen ”riittävän ilmeinen” rikkominen, jonka perusteella kyseiselle jäsenvaltiolle syntyy sopimussuhteen ulkopuolinen vastuu. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii tässä asiayhteydessä, onko tältä osin merkitystä, ettei täytäntöönpanomenettelyä ole saatettu loppuun ja että täytäntöönpanomenettelyn kohteena oleva henkilö on ollut täysin passiivinen eikä ole käyttänyt kaikkia kyseisessä oikeusjärjestyksessä hänen käyttöönsä annettuja muutoksenhakekeinoja ja oikeussuojakeinoja, esimerkiksi vaatinut perusteettoman edun palauttamista.

19. Neljäs ja viides kysymys koskevat sellaisen mahdollisen vaatimuksen ulottuvuutta, jossa vaaditaan korvausta vahingosta, joka on aiheutunut kansallisen tuomioistuimen toimimattomuudesta, kun tämä on laiminlyönyt tutkia kyseisten sopimusehtojen kohtuuttomuuden, ja sitä, miten tällainen vaatimus niveltyy muihin siviilikanteisiin.

A Ensimmäinen, toinen ja kolmas ennakkoratkaisukysymys: valtion vastuun syntyminen aiheellisuus ja edellytykset, kun pakkotäytäntöönpanoasiaa käsittelevä kansallinen tuomioistuin ei täytä direktiivin 93/13 perustuvaa velvollisuuttaan tutkia kohtuuttoman ehdon olemassaolo viran puolesta

20. Ensimmäinen, toinen ja kolmas ennakkoratkaisukysymys johtavat käsittelemään varsinaisesti sitä, onko se, että täytäntöönpanoasiaa käsittelevä kansallinen tuomioistuin on laiminlyönyt tutkia viran puolesta, olivatko pääasiassa kyseessä olevan kuluttajasopimuksen ehdot kohtuuttomia, ja sen jälkeen olla soveltamatta ehtoja riidanalaisessa täytäntöönpanomenettelyssä, omiaan synnyttämään kyseiselle jäsenvaltiolle sopimussuhteen ulkopuolisen vastuun.

21. Tähän ongelmakokonaisuuteen sisältyy käsitykseni mukaan kaksi näkökohtaa, joita käsittelen peräkkäin.

22. Ensimmäinen näkökohta koskee sitä, voiko senkaltaisessa tilanteessa, josta on kysymys pääasiassa, jäsenvaltion sopimussuhteen ulkopuolinen vastuu unionin oikeuden rikkomisesta syntyä sellaisen kansallisen tuomioistuimen toimen tai laiminlyönnin johdosta, jonka osalta näyttää pois suljetulta, että se joutuisi käsittelemään asiaa ylimpänä oikeusasteena.

23. Toinen näkökohta koskee sitä, voidaanko – ja tilanteen mukaan millä edellytyksillä – sitä, että on laiminlyöty ottaa huomioon kohtuuttoman sopimusehdon olemassaolo ja olla soveltamatta ehtoa, pitää sellaisen unionin oikeussäännön ”riittävän ilmeisenä rikkomisena”, jonka tarkoituksena on antaa oikeuksia yksityisille.

1. Ensimmäinen näkökohta: Voiko pakkotäytäntöönpanoasiaa käsittelevän kansallisen tuomioistuimen vastuu syntyä, ennen kuin täytäntöönpanomenettely saatetaan loppuun ja vaikka asianosainen, jolle oletetaan aiheutuneen vahinkoa, ei ole käyttänyt kaikkia hänen käyttöönsä annettuja kansallisia oikeussuojakeinoja?

24. Tässä tapauksessa ennakkoratkaisukysymyksistä näyttää ilmenevän, että pääasiassa on kysymys tilanteesta, jossa ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei käsittele asiaa ylimpänä oikeusasteena. Kysymykset nimittäin näyttävät mielekkäiltä vain, jos on katsottava, ettei riidanalaisista täytäntöönpanomenettelyistä ole saatettu päätökseen lopullisesti. Asiakirja-aineistosta saamani käsityksen mukaan näyttää siltä, ettei asiakysymyksestä ole vielä tehty pääasian kantajaa lainvoimaisesti velvoittavaa päätöstä, ja vaikuttaa siltä, että pääasian kantaja on tehnyt korvausvaatimuksen vahingosta, joka hänelle on aiheutunut tuomioistuimen päätöksestä, johon voitiin hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin.

25. Unionin tuomioistuimelle toimitetusta asiakirja-aineistosta ei kuitenkaan ilmene selvästi, käsitteleekö Okresný súd Prešov (Prešovin alioikeus) pääasian kohteena olevaa riita-asiaa ylimpänä oikeusasteena.

26. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei ole unionin tuomioistuimen selvennyspyynnön johdosta lähettämässään kirjeessä vastannut näihin seikkoihin selvästi. Sovellettavasta kansallisesta lainsäädännöstä ilmenee, että tuomioistuimen määräykseen, jossa hylätään täytäntöönpanolupaa koskeva hakemus, voidaan hakea muutosta.³ Samoin päätökseen, jossa hyväksytään velallisen

3 — Ks. ulosottoviranomaisista ja täytäntöönpanomenettelyistä annetun lain nro 233/1995, jolla muutetaan ja täydennetään muita lakeja, 44 ja 45 §.

vastaväitteet, voidaan hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin.⁴ Kuten Slovakian hallitus on todennut, tästä seuraa, että asian olosuhteiden mukaan täytäntöönpanoasiaa käsittelevä tuomioistuin, jonka menettelyä tämä asia koskee, voi olla mutta ei välttämättä ole asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin.⁵

27. Viimeksi mainittu näkökohta kuitenkin on mielestäni sen ongelmakokonaisuuden ydin, joka koskee jäsenvaltioiden vastuuta rikkomisesta, johon niiden oikeusjärjestyksen alaisuuteen kuuluvat tuomioistuimet ovat syyllystyneet.

28. On kylläkin hyvin vakiintuneesti katsottu, että periaatetta, jonka mukaan jäsenvaltiot ovat vastuussa unionin oikeuden rikkomisella yksityisille aiheutetuista vahingoista ja joka on ollut vakiintunut jo tuomiosta Francovich ym.⁶ lähtien ja johon perustuvan vastuun syntymisen edellytyksiä on täsmennetty tuomiossa Brasserie du pêcheur ja Factortame,⁷ sovelletaan *kaikkiin tapauksiin, joissa jäsenvaltio on rikkonut unionin oikeutta, riippumatta siitä, mikä jäsenvaltion toimielin on toiminnallaan tai laiminlyönnillään jättänyt noudattamatta jäsenyysvelvoitteita.*⁸

29. Yhteisöjen tuomioistuin on tuomiossa Köbler⁹ siten täsmentänyt, että tätä periaatetta sovellettiin tietyillä edellytyksillä myös silloin, kun unionin oikeuden rikkominen johtui kansallisen tuomioistuimen päätöksestä.

30. Ei siis voida suoraan sulkea pois, että valtiolle voi yleisesti syntyä vastuu unionin oikeuden rikkomisesta, joka johtuu kansallisen tuomioistuimen toiminnasta tai laiminlyönnistä, ja näin on siitä riippumatta, minkä luonteinen tuomioistuin on tai mikä on sen asema kyseisessä tuomioistuinjärjestelmässä.

31. Vaikka teoriassa jokainen kansallisen tuomioistuimen päätös, jolla rikotaan unionin oikeutta, on potentiaalisesti omiaan synnyttämään valtiolle vastuun, se ei kuitenkaan aina kaikissa tapauksissa riitä synnyttämään tätä vastuuta.

32. Kun toiminta tai laiminlyönti tapahtuu tuomiovaltaa käytettäessä ja kun se voidaan kansallisella tasolla sovellettavien menettelysääntöjen mukaan todeta virheelliseksi riidanalaisesta tuomiosta tehdyn valituksen johdosta, unionin oikeuden vastainen valtion toiminta tai laiminlyönti syntyy viime kädessä nimenomaan asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen päätöksestä.

33. Kuten 30.9.2003 annetusta tuomiosta Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) antamassaan tuomiossa ja sitä myöhemmästä oikeuskäytännöstä¹⁰ selvästi ilmenee, tässä muodossa periaate pätee vain asiaa ylimpänä oikeusasteena käsitteleviin tuomioistuihin.

34. Yhteisöjen tuomioistuin on tässä periaatteellisessa tuomiossa ottanut huomioon erityisesti tärkeän tehtävän, joka tuomioistuimilla on yksityisillä unionin oikeussääntöjen perusteella olevien oikeuksien suojelussa, ja sen, että asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin on määritelmällisesti viimeinen oikeusaste, jossa yksityiset voivat vedota unionin oikeudessa heille annettuihin oikeuksiin, ja

4 — Ks. em. lain 50 § ja siviiliprosessilaista annetun lain nro 99/1993 202 §:n 2 momentti.

5 — Tästä ks. em. Okresný súd Prešov (Prešov in alueellinen tuomioistuin) 22.10.2010 antama tuomio (ks. edellä 11 kohta), jossa kantajan vahingonkorvausvaatimus hylättiin ennenaikaisena erityisesti siitä pääasiallisesta syystä, ettei kantaja ollut käyttänyt kaikkia hänen käyttöönsä annettuja oikeussuojakeinoja, kuten riidanalaiseen välitystuomioon kohdistuvaa kumoamiskannetta.

6 — Tuomio 19.11.1991, C-6/90 ja C-9/90, EU:C:1991:428, 31–37 kohta.

7 — Tuomio 5.3.1996, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, 74 kohta.

8 — Ks. erityisesti tuomio 5.3.1996, Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, 34 kohta.

9 — Tuomio 30.9.2003, C-224/01, EU:C:2003:513, 33–36 kohta.

10 — Ks. tuomio 13.6.2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, 31 kohta; tuomio 24.11.2011, komissio v. Italia C-379/10, EU:C:2011:775; tuomio 9.9.2015, Ferreira da Silva e Brito ym. C-160/14, EU:C:2015:565, 47 kohta ja tuomio 6.10.2015, Târșia C-69/14, EU:C:2015:662, 40 kohta.

tämän perusteella katsonut, että näiden oikeuksien suoja heikentyisi – ja unionin oikeussääntöjen, joissa tällaisia oikeuksia annetaan, täysi tehokkuus vaarantuisi – jos yksityiset eivät voisi tietyillä edellytyksillä saada korvausta vahingoista, joita heille aiheutuu siitä, että *asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevän kansallisen tuomioistuimen päätöksellä* rikotaan unionin oikeutta.¹¹

35. Yhteisöjen tuomioistuin on vastaavasti todennut tuomiossaan *Traghetti del Mediterraneo*¹² selvästi, että valtion vastuu ei ollut tällaisessa tapauksessa rajoittamaton, kun otetaan huomioon tuomiovallan käytön erityisluonne sekä oikeutetut oikeusvarmuuden vaatimukset. Tämän tuomion mukaan ”tämä vastuu voi syntyä ainoastaan siinä poikkeustapauksessa, että *kansallinen [tuomioistuin käsittelee asiaa] ylimmän oikeusasteen tuomioistui[mena]*”.¹³

36. Unionin tuomioistuin on myöhemmin tuomiossaan *Târșia*¹⁴ katsonut, että juuri sen vuoksi, että tuomioistuimen ratkaisulla *Târșia* velvoitettiin maksamaan vero, joka oli tullut lopulliseksi, joka ratkaisu pääasiallisesti todettiin myöhemmin unionin oikeuden vastaiseksi, oli tarkasteltava mahdollisuutta, että valtiolle syntyy vahingonkorvausvastuu, jotta asianomainen henkilö saa oikeuksilleen oikeussuojaa.

37. Vaikka oikeustieteessä on saatettu jonkin verran keskustella siitä, voiko valtiolle mahdollisesti syntyä tällainen vastuu sellaisten kansallisten tuomioistuinten päätöksistä, jotka eivät välttämättä käsittele asiaa ylimpänä oikeusasteena,¹⁵ käsitykseni mukaan unionin tuomioistuimen tähän mennessä hyvin vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että valtion vastuun syntyminen on selvästi rajattu koskemaan sellaisten kansallisten tuomioistuinten laiminlyöntejä, joiden päätöksiin ei voida hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin.

38. Tuomioon *Köbler*¹⁶ sisältyvä innovaatio, joka on seurausta siitä, että yhteisöjen tuomioistuin ymmärsi valtion käsitteen *laajaksi ja yhtenäiseksi*, siltä osin kuin on kysymys unionin oikeuden rikkomisesta johtuvan sopimussuhteen ulkopuolisen vastuun syntymisestä, oli tuossa tapauksessa nimittäin mielekäs vain, jos kyse on asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevän kansallisen tuomioistuimen päätöksestä, mikä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita korkeinta oikeusastetta.

39. Mielestäni tämä näkökohta ilmenee tästä tuomiosta yksiselitteisesti. Käsitykseni mukaan yhteisöjen tuomioistuin on tässä tuomiossa nimittäin korostanut, että asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevien tuomioistuinten päätösten on oltava lopullisia. Yhteisöjen tuomioistuin on siten todennut, että ”asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevä [kansallinen] tuomioistuin on määritelmän mukaan viimeinen oikeusaste, jossa yksityiset voivat vedota niihin oikeuksiin, jotka heille yhteisön oikeudessa myönnetään”, ja että ”[k]oska näiden oikeuksien loukkausta tällaisen tuomioistuimen lopulliseksi tulleella päätöksellä ei voida normaalisti enää poistaa, yksityisiltä ei voida riistää mahdollisuutta vedota valtion vahingonkorvausvastuuseen ja saada tätä kautta oikeuksilleen oikeussuojaa”.¹⁷

40. Katson, että tämä ratkaisu varmistaa lisäksi oikean tasapainon yhtäältä sen välillä, että on välttämätöntä turvata tehokkaasti yksityisille unionin oikeudessa annetut oikeudet, ja toisaalta tuomiovallan käytölle kussakin jäsenvaltiossa tunnusomaisten erityispiirteiden sekä kansallisten tuomioistuinten tuomiovaltaa käyttäessään mahdollisesti kohtaamien vaikeuksien välillä.

11 — Tuomio 30.9.2003, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 33–36 kohta.

12 — Tuomio 13.6.2006, C-173/03, EU:C:2006:391, 32 kohta.

13 — Kursivointi tässä.

14 — Tuomio 6.10.2015, C-69/14, EU:C:2015:662, 40 kohta.

15 — Ks. erityisesti Beutler, B., ”State Liability for Breaches of Community Law by National Courts: Is the Requirement of a Manifest Infringement of the Applicable Law an Insurmountable Obstacle”, *Common Market Law Review* 46, 2009, nro 3, s. 773–804 (erityisesti s. 789) ja Huglo, J.-G., ”La responsabilité des États membres du fait des violations du droit communautaire commises par les juridictions nationales : un autre regard”, *Gazette du Palais*, 12.6.2004, I Jur., s. 34.

16 — Tuomio 30.9.2015, C-224/01, EU:C:2003:513.

17 — Tuomio 30.9.2003, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, 34 kohta.

41. Toisin sanoen unionin oikeutta on rikottu tavalla, jonka johdosta valtiolle syntyy korvausvastuu tuomioistuimen päätöksellä aiheutetusta vahingosta, vain tilanteessa, joka ilmentää koko oikeuslaitoksen epäonnistumista, eli tapauksessa, jossa asiaa ylimpänä oikeusasteena käsitelty tuomioistuin ei ole pystynyt tehokkaasti turvaamaan unionin oikeudessa annetun oikeuden suojaa. Jotta kyse olisi valtion virheestä, jonka voidaan katsoa johtuvan tuomioistuimen virheestä, on mielestäni välttämätöntä, että on olemassa tuomioistuimen päätös, josta on tullut lopullinen ja jossa vahvistetaan asianomaisten henkilöiden oikeusasemat tulevaisuuden osalta.¹⁸

42. Kuten unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö¹⁹ käsitykseni mukaan osoittaa, tämä päätelmä on mielestäni pätevä sekä tilanteessa, jossa ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on laiminlyönyt ennakkoratkaisun pyytämistä koskevan velvollisuutensa, joka tuomioistuimilla, joiden päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta, on SEUT 267 artiklan kolmannen kohdan mukaan silloin, kun niillä on epäilyjä siitä, miten unionin oikeutta on tulkittava, että tapauksessa, jossa on kysymys unionin aineellisen oikeuden noudattamisesta, kuten sellaisen aineellisen oikeuden, jossa tuomioistuimet veloitetaan – direktiivin 93/13 ja erityisesti sen 6 artiklan 1 kohdan tehokkuuden takaamiseksi – tutkimaan kuluttajasopimusten ehtojen kohtuuttomuus ja tarvittaessa jättämään ne soveltamatta.

43. Ovatko se, että on tarpeen antaa perinteisesti haavoittuvana osapuolena pidetyille kuluttajille erityistä suojelua, ja se, että unionin tuomioistuin on antanut oikeussäännöille, joilla *taataan* kuluttajansuoja direktiivin 93/13 nojalla, oikeusjärjestyksen perusteisiin kuuluvan oikeussäännön aseman,²⁰ omiaan kumoamaan tämän päätelmän tai lieventämään sitä, kun otetaan huomioon rajat, jotka asetetaan menettelyllisen itsemääräämisoikeuden periaatteelle valtion vastuun toteuttamisen konkreettisten edellytysten osalta?

44. Mielestäni näin ei ole.

45. Käsitykseni mukaan direktiivin 93/13 tehokkuus taataan sillä, että kansallisella tuomioistuimella on oikeus – ja tietyissä tapauksissa jopa velvollisuus – tutkia ehdon kohtuuttomuus, ja sillä, että asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevällä tuomioistuimella on mahdollisuus todeta virheelliseksi päätös, jota tehtäessä on laiminlyöty tämä velvollisuus. Mielestäni on liian pitkälle viety ajatus, että valtiolle syntyi sopimussuhteen ulkopuolinen vastuu aina, kun väitetään, ettei tuomioistuin – siitä riippumatta, mikä on sen asema kansallisessa tuomioistuinrakenteessa ja millä tasolla se käsittelee asiaa – ole täyttänyt velvollisuuttaan tutkia kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisen sopimuksen ehdon kohtuuttomuus ja tietyissä tapauksissa olla soveltamatta ehtoa.

46. Vaikka tehokkuusperiaatetta ei siis kyseenalaisteta, tilanne voi kuitenkin olla toinen vastaavuusperiaatteen näkökulmasta.²¹ Vaikka unionin tuomioistuimen esiin tuomat vastuun syntymisen edellytykset ovat välttämättömiä ja riittäviä edellytyksiä siihen, että yksityisille syntyy oikeus saada korvausta, ei nimittäin voida kuitenkaan sulkea pois, että valtion vastuu voi syntyä kansallisen oikeuden väljempien edellytysten perusteella. Jos sovellettavan kansallisen oikeuden

18 — Julkisasiainministeriö Geelhoed on ratkaisuehdotuksessaan komissio v. Italia (C-129/00, EU:C:2003:319, 63 kohta) ilmaissut tämän siten, että sen mukaisesti, mihin EY 234 artiklan (josta on tullut SEUT 267 artikla) järjestelmä perustuu ennakkoratkaisupyynnön esittämisvelvollisuuden osalta, lähtökohtana on, että jäsenvaltioiden alempien oikeusasteiden yksittäiset tuomiot, joissa unionin oikeutta on sovellettu virheellisesti, on mahdollista korjata vielä jäsenvaltion oman oikeusjärjestelmän sisällä. Vaikka näin ei tapahtuisi, yksi ainoa alemman oikeusasteen virheellinen tuomio ei välttämättä estä kyseisen säännöksen tai määräyksen tehokasta vaikutusta jäsenvaltiossa. Tällaiset seuraukset ovat sitä vastoin varsin todennäköisiä silloin, kun virheellinen ratkaisu tehdään jäsenvaltion ylimmän asteen tuomioistuimessa, joka kansallisessa oikeusjärjestelmässä ohjaa alempien tuomioistuinten päätösten suuntaa.

19 — Tuomioon 13.6.2006, *Traghetti del Mediterraneo* (C-173/03, EU:C:2006:391) ja tuomioon 24.11.2011, komissio v. Italia (C-379/10, EU:C:2011:775) johtaneissa asioissa virhe, josta asiaa ylimpänä oikeusasteena käsitelty kansallista tuomioistuinta arvosteltiin, koski näin ollen sitä, miten se oli tulkinnut oikeussääntöjä.

20 — Ks. tuomio 4.6.2015, *Faber* (C-497/13, EU:C:2015:357, 56 kohta).

21 — Haluan tässä yhteydessä painottaa, että tuomiossa 6.10.2009, *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, EU:C:2009:615, 49–59 kohta) vahvistettiin nimenomaan vastaavuusperiaatteen perusteella, että kansallinen tuomioistuin, jonka käsiteltäväksi on saatettu oikeusvoimaiseksi tulleen välitystuomion pakkotäytäntöönpanoa koskeva hakemus, on velvollinen tutkimaan elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan väliseen sopimukseen sisältyvän välityslausekkeen kohtuuttomuuden.

perusteella on mahdollista, että tuomioistuimet, jotka eivät käsittele asiaa ylimpänä oikeusasteena, ovat vastuussa sovellettavien kansallisten oikeussäntöjen rikkomisesta, tämän mahdollisuuden on siten koskettava samoin edellytyksin myös tilannetta, jossa kansallinen tuomioistuin on loukannut oikeuksia, joita yksityisillä on unionin oikeuden perusteella, ja erityisesti direktiiviin 93/13 perustuvia oikeuksia.

47. Edellä todetusta seuraa, että jollei vastaavuusperiaatteesta muuta johdu, unionin oikeudessa ei sellaisenaan aseteta jäsenvaltiolle velvollisuutta korvata vahinkoa, joka aiheutuu tuomioistuimen päätöksestä, johon voidaan vielä hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin.

48. Yhteenvetona on todettava, että jäsenvaltion vastuu vahingosta, joka on aiheutettu yksityiselle sillä, että kansallinen tuomioistuin on rikkonut unionin oikeutta, voi syntyä vain siinä poikkeuksellisissa tapauksissa, että kyseinen tuomioistuin käsittelee asiaa ylimpänä oikeusasteena, mistä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on pääasian osalta varmistuttava niin, että se ottaa huomioon pääasian erityiset olosuhteet.

49. Jos ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on pääasian oikeudenkäynnissä katsottava käsittelevän asiaa ylimpänä oikeusasteena, on vielä kysyttävä, missä määrin se on rikkonut riittävän ilmeisesti oikeussäntöä, jonka tarkoituksena on antaa oikeuksia yksityisille.

2. Toinen näkökohta: Millä edellytyksillä sitä, että on laiminlyöty tutkia, onko kuluttajasopimuksissa kohtuuttomia ehtoja, ja tarvittaessa jättää ehdot soveltamatta, voidaan pitää unionin oikeussäntöä, jonka tarkoituksena on antaa oikeuksia yksityisille, riittävän ilmeisenä rikkomisena?

50. Siitä, millä edellytyksillä jäsenvaltiolle voi syntyä vastuu unionin oikeuden rikkomisesta, unionin tuomioistuin on toistuvasti katsonut, että vahinkoa kärsineillä yksityisillä on oikeus saada korvaus kärsimästään vahingostaan silloin, kun kolme edellytystä täyttyy, eli kun rikotun unionin oikeussäntöä tarkoituksena on antaa oikeuksia yksityisille, kun tämän oikeussäntöä rikkomisen on riittävän ilmeinen ja kun yksityisille aiheutunut vahinko on välittömässä syy-yhteydessä tähän rikkomiseen.²² Jäsenvaltion vastuuta vahingoista, jotka aiheutuvat asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen päätöksestä, jolla rikotaan unionin oikeussäntöä, koskevat samat edellytykset.²³

51. Niiden edellytysten soveltaminen, joilla voidaan selvittää jäsenvaltioiden vastuu yksityisille unionin oikeuden rikkomisesta aiheutuneista vahingoista, on lähtökohtaisesti kansallisten tuomioistuinten tehtävänä unionin tuomioistuimen tätä soveltamista varten antamien suuntaviivojen mukaisesti.²⁴

52. Nämä suuntaviivat voidaan tiivistää seuraavasti.

53. Ensiksi on määritettävä, onko rikotulla oikeussäntöllä tarkoitus antaa yksityisille oikeuksia. Minulla ei ole juurikaan epäilyjä siitä, että direktiivin 93/13 säännöksillä sekä velvollisuuksilla, joita kansallisilla tuomioistuimilla on direktiivin täyden tehokkuuden varmistamiseksi, luodaan yksityisille oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojattava.

22 — Ks. erityisesti tuomio 5.3.1996, Brasserie du pêcheur ja Factortame (C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, 51 kohta); tuomio 30.9.2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, 51 kohta); tuomio 12.12.2006, Test Claimants in the FII Group Litigation (C-446/04, EU:C:2006:774, 209 kohta); tuomio 25.11.2010, Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717, 47 kohta) ja tuomio 14.3.2013, Leth (C-420/11, EU:C:2013:166, 41 kohta).

23 — Ks. tuomio 30.9.2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513, 52 kohta).

24 — Ks. tuomio 30.9.2003, Köbler C-224/01, EU:C:2003:513, 100 kohta; tuomio 12.12.2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, 210 kohta ja tuomio 25.11.2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, 48 kohta.

54. Siltä osin kuin on toiseksi kysymys ”selvää” rikkomista koskevasta edellytyksestä, on vakiintuneesti katsottu, että kun otetaan huomioon tuomiovallan käytön erityisluonne sekä oikeutetut oikeusvarmuuden vaatimukset, valtion vastuu vahingoista, joita yksityisille aiheutuu siitä, että kansallisen tuomioistuimen päätöksellä rikotaan unionin oikeutta, ei ole rajoittamaton. Sen edellä mainitun seikan lisäksi, että valtion vastuu voi syntyä ainoastaan siinä poikkeustapauksessa, että kyseinen kansallinen tuomioistuin käsittelee asiaa ylimpänä oikeusasteena, on arvioitava, onko viimeksi mainittu rikkonut sovellettavaa oikeutta selvällä tavalla.²⁵

55. Entä kansalliselle tuomioistuimelle asetettu velvollisuus ottaa viran puolesta huomioon, että kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisessä sopimuksessa on kohtuuton ehto?

56. Muistutan, että direktiivillä 93/13 toteutettu suojajärjestelmä perustuu ajatukseen siitä, että kuluttaja on elinkeinonharjoittajaan nähden heikompi osapuoli sekä neuvotteluaseman että tietojen puolesta, mikä johtaa kuluttajan sitoutumaan elinkeinonharjoittajan ennakolta laatimiin sopimusehtoihin ilman, että hän voisi vaikuttaa niiden sisältöön.²⁶

57. Tämän heikomman aseman vuoksi direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa säädetään, että kohtuuttomat ehdot eivät sido kuluttajia. Kuten oikeuskäytännöstä käy ilmi, kyseessä on pakottava säännös, jolla pyritään korvaamaan muodollinen tasapaino, joka sopimuksessa perustetaan sopimuspuolten oikeuksien ja velvollisuuksien välille, todellisella tasapainolla, jolla voidaan palauttaa sopimuspuolten välinen yhdenvertaisuus.²⁷

58. Unionin tuomioistuin on myös toistuvasti korostanut, että direktiivillä 93/13 annetun suojan varmistamiseksi kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välistä epätasa-arvoista tilannetta voidaan tasoittaa ainoastaan sopimuspuolten ulkopuolisella aktiivisella toiminnalla.²⁸

59. Unionin tuomioistuin on katsonut näiden periaatteiden valossa, että kansallisilla tuomioistuimilla on velvollisuus viran puolesta tutkia sopimusehdon kohtuuttomuus.²⁹

60. Sen osalta, onko tuomioistuin syylistynyt ”unionin oikeuden riittävän ilmeiseen rikkomiseen”, kun se on ennakkoratkaisupyynnössä kuvailluissa olosuhteissa laiminlyönyt todeta, että kuluttajansopimuksen ehto on kohtuuton, useat seikat ovat oikeuskäytännön mukaan³⁰ merkityksellisiä, ja nämä seikat voidaan käsittääkseni luokitella kahteen ryhmään.

61. Ensimmäinen ryhmä koskee rikutun oikeussäännön yleistä selvyyttä ja täsmällisyyttä, joka tarvittaessa edellyttää sen määrittämistä, onko kansallisen tuomioistuimen käsiteltävänä olevasta oikeuskysymyksestä unionin tuomioistuimen selvää oikeuskäytäntöä. Toiseen ryhmään kuuluvat kaikki kyseessä olevalle tilanteelle ominaiset erityisolosuhteet, kuten rikutussa oikeussäännössä kansallisille toimielimille jätetty harkintavalta, väitetyn rikkomisen selvyys, tahallisuus ja/tai anteeksiannettavuus

25 — Ks. tuomio 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, 53 kohta ja tuomio 13.6.2006, Traghetti del Mediterraneo C-173/03, EU:C:2006:391, 32 ja 42 kohta.

26 — Tuomio 27.6.2000, Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores, C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346, 25 kohta ja tuomio 26.10.2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, 25 kohta.

27 — Tuomio 26.10.2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, 36 kohta ja tuomio 4.6.2009, Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350, 25 kohta.

28 — Ks. tuomio 27.6.2000, Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores, C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346, 27 kohta; tuomio 26.10.2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, 26 kohta; tuomio 6.10.2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, 31 kohta ja tuomio 14.6.2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, 41 kohta.

29 — Ks. erityisesti tuomio 4.6.2009, Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350, 32 kohta ja tuomio 6.10.2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, 32 kohta.

30 — Ks. tuomio 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, 53–55 kohta ja tuomio 13.6.2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, 32 kohta.

sekä kaikki tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joita erityisesti asianosaiset ovat saattaneet kansallisen tuomioistuimen tietoon. Tästä jälkimmäisestä näkökohdasta yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että kansallisen tuomioistuimen, jonka käsiteltävänä vahingonkorvausvaade on, on otettava huomioon kaikki kysymyksessä olevalle tilanteelle ominaiset seikat.³¹

62. Ensinnäkin sen osalta, onko rikottu oikeussääntö riittävän selvä ja täsmällinen, on kiistatonta, että unionin oikeuden rikkominen on selvästi ilmeinen silloin, kun sitä on jatkettu huolimatta jäsenyyvelvoitteiden laiminlyönnin toteavasta tuomiosta, ennakkoratkaisupyyntöä koskevasta tuomiosta tai asiaa koskevasta unionin tuomioistuimen vakiintuneesta oikeuskäytännöstä, joiden perusteella kyseistä toimintaa on pidettävä unionin oikeuden rikkomisena.³²

63. Siltä osin kuin on kysymys välitystuomion pakkotäytäntöönpanoa käsittelevän tuomioistuimen velvollisuudesta ottaa viran puolesta huomioon sopimusehdon kohtuuttomuus, katson tässä tapauksessa, että tämä unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössään esiin tuoma sääntö ei ajankohtana, jona pääasiassa kyseessä olevat pakkotäytäntöönpanon sallivat päätökset tehtiin, välttämättä ollut niin selvä ja täsmällinen, kuin vaaditaan. Ei etenkään ole selvää, että on katsottava, että sääntö ilmeni oikeuskäytännöstä selvästi silloin, kun pääasiassa kyseessä olevat tuomioistuimen päätökset tehtiin 15.12. ja 16.12.2008.

64. Käsitelmäni perustuu kahteen pääasialliseen syyhyn.

65. Ensinnäkin silloin kun unionin tuomioistuimelta on hyvin eriluonteisissa asioissa pyydetty ennakkoratkaisua direktiivin 93/13 säännösten tulkinnasta, se ei mielestäni ole aina antanut selvää vastausta siihen, ”pitikö” kansallisen tuomioistuimen tarkastella kohtuuttomana pitämäänsä ehtoa vai ”saiko” se tarkastella tällaista ehtoa, ja jos tähän vastattiin myöntävästi, saiko se vai pitikö sen olla soveltamatta ehtoa. Vaikka uudemmassa oikeuskäytännössä on kiistatta otettu kantaa sen puolesta, että tuomioistuimella on velvollisuus ottaa ehdon kohtuuttomuus huomioon tietyissä olosuhteissa³³ ja tehdä siitä tarvittaessa kaikki päätelmät, näin ei ole aina ollut. Unionin tuomioistuimen käyttämille ilmaisuille on pitkään ollut luonteenomaista tietty moniselitteisyys, joka useimmiten johtuu kullekin tapaukselle ominaisista olosuhteista.³⁴

66. Useissa asioissa on lisäksi ollut kysymys vain tuomioistuimen velvollisuudesta tutkia sen käsiteltäväksi saatettujen ehtojen kohtuuttomuus hyvin erityisissä olosuhteissa. Nykyään vakiintuneen ilmaisun mukaan kansallisilla tuomioistuimilla on velvollisuus viran puolesta tutkia direktiivin 93/13 soveltamisalaan kuuluvan sopimusehdon kohtuuttomuus ja näin korjata kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välillä vallitsevaa epätasapainoa *aina silloin, kun tuomioistuimella on käytössään tämän tutkinnan edellyttämät oikeudelliset seikat ja tosiseikat*.³⁵

31 — Ks. Tuomio 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, 54 kohta.

32 — Ks. vastaavasti tuomio 12.12.2006, Test Claimants in the FII Group Litigation, C-446/04, EU:C:2006:774, 214 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

33 — Ks. erityisesti tuomio 14.3.2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, 46 kohta; tuomio 30.5.2013, Asbeek Brusse ja de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, 49 kohta; tuomio 27.2.2014, Pohotovost, C-470/12, EU:C:2014:101, 34 kohta; tuomio 30.4.2014, Barclays Bank, C-280/13, EU:C:2014:279, 34 kohta; tuomio 17.7.2014, Sánchez Morcillo ja Abril García, C-169/14, EU:C:2014:2099, 24 kohta; tuomio 9.7.2015, Bucura C-348/14, EU:C:2015:447, 43 ja 44 kohta ja määräys 16.7.2015, Sánchez Morcillo ja Abril García, C-539/14, EU:C:2015:508, 26–28 kohta.

34 — Näyttää siltä, että unionin tuomioistuimen kanta on tuomiosta 4.6.2009, Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350, 32 kohta, lähtien selvästi ollut sen suuntainen, että kansallisella tuomioistuimella on ”velvollisuus” sen mahdollisuuden lisäksi, joka sille on tunnustettu aikaisemmissa asioissa.

35 — Ks. erityisesti tuomio 14.3.2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, 46 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

67. Toiseksi tämä ”velvollisuuden” vakiinnuttaminen on vielä vähemmän selvää pääasiassa kyseessä olevan kaltaisissa pakkotäytäntöönpanomenettelyissä, joihin toimivaltainen kansallinen tuomioistuin osallistuu vain vähän³⁶ tai ei lainkaan.³⁷ Kuten minulla on jo ollut tilaisuus todeta, ei ole harvinaista, ettei tuomioistuin tällaisissa yksinkertaistetuissa menettelyissä pysty saamaan tietoonsa kaikkia asiassa merkityksellisiä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja.

68. On nimittäin todettava, että unionin tuomioistuin on vasta määräyksessään Pohotovost³⁸ tutkinut pääasiassa kyseessä olevan kaltaista tilannetta ja katsonut siinä erityisesti, että kun kansallisen tuomioistuimen, jonka käsiteltävänä on lopullisen välitystuomion pakkotäytäntöönpanoa koskeva hakemus, on kansallisten menettelysääntöjen mukaan tutkittava viran puolesta, onko välityslauseke kansallisen oikeusjärjestyksen perusteisiin kuuluvien sääntöjen vastainen, sen on myös tutkittava viran puolesta, onko tällainen välityslauseke kohtuuton direktiivin 93/13 6 artiklan valossa, kun sillä on käytössään tältä osin tarvittavat oikeudelliset seikat ja tosiseikat.

69. Vaikka tässä määräyksessä kylläkin viitataan esitettyihin kysymyksiin vastattaessa unionin tuomioistuimen siihenastiseen oikeuskäytäntöön,³⁹ ei voida sulkea pois, että kansallisen tuomioistuimen näkökulmasta velvollisuudet, joita sillä tällöin on, ovat voineet herättää joitain kysymyksiä.

70. Tässä yhteydessä se, että unionin tuomioistuin piti aiheellisena ratkaista asian C-76/10, Pohotovost,⁴⁰ työjärjestyksensä 104 artiklan 3 kohdan ensimmäisen alakohdan, sellaisena kuin se oli tuolloin voimassa,⁴¹ nojalla annettulla määräyksellä, ei mielestäni ole mikään ratkaiseva peruste katsoa, että välitystuomion täytäntöönpanoa käsittelevän tuomioistuimen velvollisuudet ilmenivät oikeuskäytännöstä ”selvästi ja täsmällisesti”.

71. Katson nimittäin, ettei sen arvioimisella, oliko kansallisen tuomioistuimen sovellettavana ollut oikeussääntö selvä ja täsmällinen, ole mitään yhteyttä sen kanssa, että unionin tuomioistuin päätti käyttää yksinkertaistettua menettelyä tällaista sääntöä tulkitessaan. Jo se seikka, että ennakkoratkaisupyynnö oli voitu tehdä, antaa aiheutta olettaa, että kyseinen oikeussääntö oli omiaan aiheuttamaan tulkintavaikeuksia ainakin osalle kansallisista tuomioistuinista.

72. Julkisasiames totei 4.6.1992 annettuun tuomioon Lyckeskog (C-99/00, EU:C:2002:329) johtaneessa asiassa esittämässään ratkaisuehdotuksessa⁴² yhteydestä, jonka voitiin katsoa olevan sellaisen perustellun epäilyn, jonka vuoksi kansallisella tuomioistuimella on tuomion Cilfit ym.⁴³ mukaisen oikeuskäytännön nojalla velvollisuus esittää ennakkoratkaisupyynnö, olemassaolon ilmeisyyden ja unionin tuomioistuimen aikaisemman työjärjestyksen 104 artiklan 3 kohdan sanamuodon välillä, että ”[e]nsin mainitussa tapauksessa otetaan näet huomioon niin sanotusti niiden epäilyjen laatu ja todellisuuspohja, joita *kansallisella tuomioistuimella* on oltava yhteisön oikeuteen liittyvän kysymyksen

36 — Kuten olen todennut kannanotossani Sánchez Morcillo ja Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2110, 53 kohta), tuossa asiassa kyseessä olleen kaltainen täytäntöönpanomenettely, jonka tarkoituksena on periä saatava, johon liittyy päteväksi oletettu ulosmittauksen perustana oleva asiakirja, poikkeaa luonteeltaankin hyvin paljon asiakysymykseen liittyvästä menettelystä.

37 — Ks. erityisesti tuomio 1.10.2015, ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, jossa oli kyse Unkarissa käytössä olevasta notaarin toteuttamasta yksinkertaistetusta pakkotäytäntöönpanomenettelystä.

38 — Määräys 16.11.2010, C-76/10, EU:C:2010:685, 51 kohta.

39 — Tuomio 27.6.2000, Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores, C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346; tuomio 21.11.2002, Cofidis, C-473/00, EU:C:2002:705; tuomio 26.10.2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675; tuomio 4.6.2009, Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350 ja tuomio 6.10.2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615.

40 — Määräys 16.11.2010, EU:C:2010:685.

41 — Tässä työjärjestyksen määräyksessä määrättiin, että jos ennakkoratkaisukysymykseen annettava vastaus on selvästi johdettavissa oikeuskäytännöstä tai jos ei ole vähäisintäkään perusteltua epäilyä siitä, miten ennakkoratkaisukysymykseen on vastattava, unionin tuomioistuin voi kuultuaan julkisasiamiestä koska tahansa ratkaista asian perustellulla määräyksellä.

42 — Julkisasiames Tizzanon ratkaisuehdotus Lyckeskog, C-99/00, EU:C:2002:108, 74 kohta.

43 — Tuomio 6.10.1982, Cilfit ym., 283/81, EU:C:1982:335.

osalta, kun se ratkaisee, onko sen saatettava asia yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi; jälkimmäisessä tapauksessa kyseessä ovat sitä vastoin epäilyt, joita kysymykseen annettavasta vastauksesta mahdollisesti saattaa syntyä *yhteisöjen tuomioistuimelle*, kun sen on valittava menettelyä, jota se noudattaa vastausta antaessaan”.⁴⁴

73. Toiseksi on todettava, että vaikka katsottaisiin, että nyt kyseessä oleva oikeussääntö, jonka tarkoituksena on antaa oikeuksia yksityisille, oli merkityksellisten tosiseikkojen tapahtuma-aikana vakiintunut, toinen näkökohta, jota käsitykseni mukaan on tutkittava, jotta voitaisiin ratkaista, onko kyse todella oikeussäännön ”selvästä rikkomisesta”, koskee kaikkia kyseiseen tapaukseen liittyviä olosuhteita.

74. Tuomioistuin nimittäin on velvollinen viran puolesta toteamaan ehdon kohtuuttomuuden – ja tarvittaessa olemaan soveltamatta ehtoa – vain, jos sillä on käytössään *kaikki tältä osin merkitykselliset tosiseikat ja oikeudelliset seikat*. Tällä kaikkien olosuhteiden huomioon ottamisella on ratkaiseva merkitys, ja juuri siitä syystä unionin tuomioistuin, joka on kylläkin suostunut tulkitsemaan yleisiä kriteerejä, joita yhteisöjen lainsäätäjä on direktiivin 93/13 3 artiklassa käyttänyt kohtuuttoman sopimusehdon käsitteen määrittelemiseksi, on yleensä pitäytynyt lausumasta näiden yleisten kriteerien soveltamisesta tiettyyn sopimusehtoon.⁴⁵

75. Katson, että tosiseikkoihin, jotka on otettava huomioon, kuuluu kuluttajan aktiivisuus tai päinvastoin passiivisuus. Unionin tuomioistuin on nimittäin todennut, että vaikka direktiivissä 93/13 edellytetään elinkeinonharjoittajan ja kuluttajien välisissä riita-asioissa, että niitä käsittelevät kansalliset tuomioistuimet toteuttavat aktiivisia toimenpiteitä, joita voivat toteuttaa sopimuspuolten ulkopuoliset kolmannet, tehokkuusperiaatteen noudattaminen ei kuitenkaan voi mennä niin pitkälle, että sillä täysin kompensoitaisiin asianomaisen kuluttajan täydellinen passiivisuus. Tämän vuoksi sitä, että kuluttaja voi vedota kohtuuttomia ehtoja koskevien lain säännösten suojaan ainoastaan, jos hän saattaa vireille tuomioistuinmenettelyn, ei sellaisenaan voida pitää tehokkuusperiaatteen vastaisena.⁴⁶

76. Viimeksi mainitun vaatimuksen eli vaatimuksen, että on otettava huomioon vahinkoa oletetusti kärsineen henkilön ponnistelut kärsityn vahingon välttämiseksi tai ainakin sen rajoittamiseksi, on asettanut nimenomaan yhteisöjen tuomioistuin,⁴⁷ ja se on kiistattomasti yhteydessä siihen, että on välttämättä oltava olemassa tuomioistuimen päätös, jonka on tehnyt asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin.⁴⁸

77. Loppujen lopuksi on väistämättä todettava, että velvollisuus tutkia sopimusehtojen kohtuuttomuus viran puolesta direktiivin 93/13 nojalla on olemassa vain, jos kansallisella tuomioistuimella on käytössään tämän tutkinnan edellyttämät oikeudelliset seikat ja tosiseikat.

78. Tämän arvioiminen on erittäin subjektiivista, ja se kuuluu kansallisen tuomioistuimen tehtäviin. Jotta olisi mahdollista katsoa, että tuomioistuimen laiminlyönti tutkia kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisten sopimusten kohtuuttomia ehtoja ja jättää ne tarvittaessa soveltamatta on niin selvä, että siitä voidaan määrätä seuraamus sen perusteella, että valtio on vastuussa unionin oikeuden rikkomisesta, on otettava huomioon, onko laiminlyönti anteeksiannettava.

44 — Kursivointi tässä.

45 — Tuomio 1.4.2004, *Freiburger Kommunalbauten*, C-237/02, EU:C:2004:209, 22 ja 23 kohta.

46 — Tuomio 1.10.2015, *ERSTE Bank Hungary*, C-32/14, EU:C:2015:637, 62 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

47 — Ks. tuomio 5.3.1996, *Brasserie du pêcheur ja Factortame*, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, 84 ja 85 kohta.

48 — Yhteisöjen tuomioistuin on tuomiossaan 24.3.2009. *Danske Slagterier*, C-445/06, EU:C:2009:178, 69 kohta, siten täsmentänyt, että ”kansallisen lainsäädännön soveltaminen, jonka mukaan yksityinen oikeussubjekti ei voi saada korvausta vahingosta, jos hän on tahallaan tai huolimattomuuttaan laiminlyönyt oikeussuojakeinoihin turvautumisen vahingon ehkäisemiseksi, edellyttäen, että tämän oikeussuojakeinon käyttäminen on vahinkoa kärsineen henkilön kannalta kohtuullista, mitä kansallisen tuomioistuimen on arvioitava kaikkien pääasiaa koskevien seikkojen perusteella. Se todennäköisyys, että kansallinen tuomioistuin esittää EY 234 artiklan perusteella ennakkoratkaisupyynnön, tai jäsenyysvelvoitteiden noudattamatta jättämistä koskevan kanteen vireilläolo yhteisöjen tuomioistuimessa eivät sellaisinaan voi olla riittävä syy katsoa, että oikeussuojakeinon käyttäminen on kohtuutonta”.

79. Myös sillä, onko asiaa käsittelevän tuomioistuimen huomiota kiinnitetty tähän näkökohtaan joko kuluttajan itsensä toimesta tai jonkin muun tietokanavan kautta, on suuri merkitys.

B Neljäs ja viides kysymys

80. Kuten olen edellä maininnut, neljäs ja viides kysymys koskevat sellaisen mahdollisen vaatimuksen ulottuvuutta, jossa vaaditaan korvausta vahingosta, joka on aiheutunut tuomioistuimen toimimattomuudesta, ja sitä, miten tällainen vaatimus niveltyy muihin kanteisiin.

81. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin nimittäin kysyy neljännellä kysymyksellään pääasiallisesti, vastaako pääasiassa kyseessä olevalla unionin oikeuden mahdollisella rikkomisella aiheutettu vahinko Tomášován vaatiman vahingonkorvauksen määrää ja voidaanko tämä määrä samaistaa perittävään saatavaan eli perusteettomaan etuun. Viidennellä kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pyrkii selvittämään, onko perusteettoman edun palautusvaatimus oikeussuojakeinona etusijalla vahingonkorvausvaatimukseen nähden.

82. Käsitykseni mukaan ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kysymykset koskevat jäsenvaltioiden menettelyllisen itsemääräämisoikeuden piiriin kuuluvia näkökohtia.

83. Tässä yhteydessä on muistutettava, että aina kun valtion korvausvastuun edellytykset täyttyvät, mikä kansallisten tuomioistuinten on ratkaistava, valtion on korvattava aiheutuneen vahingon seuraukset kansallisen vahingonkorvausoikeuden mukaan, kunhan kansallisen lainsäädännön vahingonkorvausta koskevat – sekä aineelliset että muotoseikkoja koskevat – edellytykset eivät ole epäedullisempia kuin edellytykset, jotka koskevat samankaltaisia jäsenvaltion sisäiseen oikeuteen perustuvia vaatimuksia (vastaavuusperiaate), ja kunhan niillä ei tehdä korvauksen saamista käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi (tehokkuusperiaate).⁴⁹

84. Tästä seuraa, että unionin oikeuden rikkomisella aiheutetun vahingon arvioimista koskevat säännöt määritellään kunkin jäsenvaltion kansallisessa lainsäädännössä, mutta vahingonkorvausta koskevassa kansallisessa lainsäädännössä, jossa nämä säännöt asetetaan, on noudatettava vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita.

85. Samaten se, miten oikeussäännön rikkomisesta väitetysti aiheutuneen vahingon korvaamista koskeva kanne ja muut kansallisen lainsäädännön perusteella käytettävissä olevat kanteet, erityisesti perusteettoman edun palauttamista koskevat kanteet, joita kansallisen lainsäädännön mukaan voidaan nostaa, niveltyvät toisiinsa, määräytyy kansallisen lainsäädännön perusteella, kunhan vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita noudatetaan.

86. Arviointiperusteet, joiden perusteella voidaan todeta ja arvioida unionin oikeuden rikkomisesta aiheutunut vahinko, on siis vahvistettava kunkin jäsenvaltion kansallisessa oikeusjärjestyksessä, kunhan vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita noudatetaan.

49 — Ks. tuomio 19.11.1991, Francovich ym., C-6/90 ja C-9/90, EU:C:1991:428, 42 kohta; tuomio 30.9.2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, 58 kohta; tuomio 24.3.2009, Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, 31 kohta; tuomio 25.11.2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, 62 kohta ja tuomio 9.9.2015, Ferreira da Silva e Brito ym., C-160/14, EU:C:2015:565, 50 kohta.

III Ratkaisuehdotus

87. Ehdotan, että Okresný súd Prešov (Prešov alioikeus, Slovakia) kysymyksiin vastataan seuraavasti:

- 1) Jäsenvaltion ei voida katsoa olevan vastuussa siitä, että kansallinen tuomioistuin on välitystuomioon perustuvassa pakkotäytäntöönpanomenettelyssä laiminlyönyt olla soveltamatta sopimusehtoa, joka on todettu kohtuuttomaksi kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY nojalla, kun kyseisen menettelyn velallinen ei ole käyttänyt kaikkia sovellettavassa kansallisessa lainsäädännössä hänen käyttöönsä annettuja varsinaisia muutoksenhakukeinoja.
- 2) Jotta sitä, että asiaa pakkotäytäntöönpanomenettelyssä ylimpänä oikeusasteena käsitelty tuomioistuin on laiminlyönyt tutkia sopimusehdon kohtuuttomuuden direktiivin 93/13 nojalla, voitaisiin pitää sellaisena riittävän ilmeisenä rikkomisena, jonka perusteella valtiolle syntyy korvausvastuu, huomioon on otettava kaikki tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka oli saatettu tuomioistuimen tietoon päätöksentekopäivään mennessä. Tällaista unionin oikeuden rikkomista ei voida pitää riittävän ilmeisenä, jos kansallisen tuomioistuimen laiminlyönti tutkia elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisen sopimuksen ehdon kohtuuttomuus on anteeksiannettava. Laiminlyöntiä voidaan sitä vastoin pitää riittävän ilmeisenä rikkomisena, jos asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin on kuluttajalta tai jollain muulla tavoin saamistaan tiedoista huolimatta laiminlyönyt ottaa tällaisen sopimuksen ehdon kohtuuttomuuden huomioon viran puolesta.
- 3) Arviointiperusteet, joiden perusteella voidaan todeta ja arvioida unionin oikeuden rikkomisesta mahdollisesti aiheutunut vahinko, on vahvistettava kunkin jäsenvaltion kansallisessa oikeusjärjestyksessä, kunhan vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita noudatetaan.